

4. Фромм Э. Человек для себя. Минск: Коллегиум, 1992. 253 с.
5. Popov V. Popova O. The concept «Sinn des Lebens» in philosophy and psychology. Anthropological measurements of philosophical research. *Proceedings Scientific publication*. Issue 17. Dnipro, DNURT, 2020. P. 28–40.

Анісов Артур

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОГЛЯДІВ ЛЮДСТВА ЩОДО СЕНСУ ЖИТТЯ ТА СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗМІН ПАНІВНИХ ІДЕОЛОГІЙ XIX–XX СТОЛІТТЯ

Анотація. У тезах висвітлено засади пошуку особистого сенсу існування, що з часом переходив у колективні уявлення. Описано розвиток анархізму та комунізму як панівних ідеологій XIX–XX століття, що виникли унаслідок певних суспільних тенденцій як пошук сенсу розвитку суспільства через розбудову спеціального ладу для забезпечення колективних ідеалів.

Ключові слова: сенс життя, соціальний розвиток, ідеологія, анархізм, комунізм.

Abstract. The theses highlight the principles of finding a personal meaning of existence, which eventually turned into collective ideas. The development of anarchism and communism as the dominant ideologies of the XIX–XX centuries, which arose as a result of certain social tendencies as a search for meaning in the development of society through the providing of a special system to ensure collective ideals, is described.

Keywords: meaning of life, social development, ideology, anarchism, communism.

Протягом усього періоду свого усвідомленого існування численні представники людства зверталися до вічного запитання філософії – сенсу життя. Кожен окремий філософ, як індивідуальність, чиї висновки ґрунтуються на власному широкому досвіді, окреслював це поняття по-своєму, що унеможливлювало уніфікацію подібного роду уявлень до загальносуспільного зразка.

Із плином часу та розвитку суспільства соціальна складова проходила через низку перетворень, що сприяло ускладненню соціальних взаємозв'язків. Сам принцип ієрархічності в суспільстві, відповідно до індивідуальних психологічних та поведінкових аспектів, притаманних кожній окремій людині, сприяв появі в соціумі провідних ідей, покладаючись на які суспільні лідери могли задавати вектор розвитку тієї чи іншої групи людей. У такий спосіб сенс життя із виміру окремих людей переходив у вимір всього суспільства, набуваючи певних узагальнених характеристик та формуючись як ідеали, на засадах яких має розвиватися суспільство.

Мета дослідження – проаналізувати тенденцію до виникнення нових суспільних ідеалів через призму змін панівних ідеологій на прикладі найяскравіших течій XIX–XX століття.

Відповідно до тлумачення у філософському енциклопедичному словнику, ідеологія виступає сукупністю взаємопов'язаних ідей, уявлень та переконань, призначених об'єднувати людей заради спільного життя та спільних дій [1, с. 235], що вказує на ідеологію як результат пошуку суспільством «колективного» сенсу існування, тимчасом як причиною та передумовою формування численних ідеологій постає саме прагнення людей віднайти раціональне пояснення цілі життя для кожного окремого індивіда, що в сукупності спонукає шукати й мету загального суспільного розвитку, аби задати курс на певні ідеали та йти за ними.

Відразу за світоглядними, на більш пізньому та складному етапі суспільного розвитку людства, з'являються і політичні ідеології, що сполучають взаємопов'язані ідеї, символи та переконання, призначені об'єднувати людей задля спільних політичних цілей та дій [1, с. 234]. Враховуючи історичне перебування акторів міжнародної арени XIX–XX століття під проводом панівних політичних ідеологій, саме останні визначали не лише внутрішній та зовнішній політичні курси держав, а й провідні ідеали розвитку суспільства в цих державах через призму глобального сенсу суспільного існування та розвитку.

Для кращого розуміння специфіки процесу розглянемо найбільш яскраві ідеологічні сплески запропонованого періоду. Однією із найбільш яскраво виявлених ідеологій свого часу є анархізм. Перші анархістські ідеї беруть своє давнє коріння ще з філософських шкіл Стародавньої Греції та Давнього Китаю [3], водночас першим теоретиком сучасного анархізму є Вільям Годвін (1756–1836 pp.) [5].

В. Годвін був сином протестантського проповідника, який зазнавав певних політичних утисків [5], а тому не дивно, що Годвін сконструював суспільну модель, яка функціонує без влади. У стислому оксфордському словнику політики анархізм подається саме як загальна назви низки систем поглядів, заснованих на принципах людської свободи, що заперечують необхідність примусового управління і влади людини над людиною [6].

Схожа тенденція широко просувалася впродовж XIX століття, а тому В. Годвін не був людиною, яка виразила виключно свої прагнення стосовно глобального суспільного розвитку, сформульовані згаданим теоретиком ідеї анархізму (хоч він сам ще і не вживав такого терміна) уособлювали суспільні настрої своєї епохи та чітко відображали притаманні для свого часу ідеали. XIX ст. було першим століттям, коли Європа цілком відійшла від феодального устрою, а тому закладений попередніми століттями суспільний сенс існування виражався у прагненні людей здобути особисту свободу, що поступово переродилося в ідею потенційного відходу від ієрархічного суспільства.

Наступною культовою ідеологією XIX–XX століття, що має як спільні, так і відмінні риси з попередньою, є комунізм, сформульований Карлом Марксом та Фрідріхом Енгельсом. У XIX ст., після промислової революції минулого століття, світ фактично входить в індустріальну епоху, унаслідок чого виникає новий суспільний клас – робітничий. Основна проблема полягала у суспільному несприйнятті певних явищ. Якщо після падіння феодального устрою селяни

отримували право на володіння землею, продовжуючи звичну для них працю, то вони відчували певні преференції від досягнутої цілі, адже земля належала їм, а отже, і продукція, виготовлена із використанням їхньої фізичної сили, також належала їм. З індустріалізацією справа має дещо інші характеристики. Відтак, в умовах капіталістичної традиції на теренах Європи, що бере своє коріння від часів укладення Вестфальської системи міжнародних відносин, індустріальна інфраструктура розвивається через залучення приватних інвестицій, що зумовлює приватну власність на заводи і фабрики.

Робітники – недавні селяни, які встигли скористуватися правом володіння землею, вступають на ринок праці як наймана робоча сила, що вже є незвичним форматом для населення. Враховуючи цей факт, робітники потребують забезпечення умов праці та гідної заробітної плати.

Якщо на певному етапі особистісний сенс життя окреслити важко з огляду на низку соціальних обставин, що через політичні та економічні чинники зумовлюють зниження суспільних потреб до базових, то яскравого забарвлення набуває ідея суспільного сенсу існування, вираженого метою досягнення цих же політичних та економічних свобод, що і спонукало робітничий клас до протестів. Оскільки трудового кодексу тоді ще не існувало, можна було виокремити два теоретичні способи відстоювання інтересів робітників: страйки та повстання із висуванням вимог або передача підприємств в управління самого класу робітників.

Насправді обидва варіанти знайшли своє історичне втілення. На рівні робітників по всьому світі з'являлися протести, тимчасом як на рівні ідеологів виникали нові концепції суспільного устрою. Відтак Ф. Енгельс обстоював ідею ліквідації суспільної власності, особливо на об'єкти промисловості, оскільки, на його думку, виробництво, зорієнтоване на забезпечення основних потреб, має повністю забезпечувати ці потреби шляхом вільного та рівного розподілу продукції [4], що можливе лише за колективної (національної) форми власності.

Якщо такий вияв комунізму є значною мірою відмінним від анархізму, оскільки вимагає наявності держави-регулятора, що займатиметься розподілом продукції, то погляд у перспективу нашоухує на певну схожість у довготривалому наслідку розвитку суспільства за кожним із цих векторів. К. Маркс зазначав, що із введенням описаного ним суспільного устрою держава сама собою розпускається і зникає, а спільна праця робітничого класу, як і факт приналежності до робітничого класу більшості людей, забезпечує практичного функціонування принципу «Кожен – за здібностями, кожному – за потребами!» [2]. Відповідно до такого трактування, працюючий комунізм відсутністю влади нагадує анархічне суспільство, а комуністичний лад будується на відмінних засадах та ідеалах, де сенсом розвитку суспільства постає створення соціуму з надзвичайно високим рівнем відповідальності та самосвідомості, що може без жодного контролю та примусу виконувати свої обов'язки заради благополуччя та рівності всіх громадян.

Отже, окремі представники людства завжди осмислювали сенс свого існування, що виступало досить вузьким явищем та описувало індивідуальні

уявлення окремих особистостей стосовно цього. У процесі розвитку суспільства численні концепції утворювали прообрази колективних цілей та векторів розвитку, найбільш стійкі з яких у ієрархічно диференційованому суспільстві лідери думок закріплювали на більш високому рівні. З часом, коли особиста свобода людей страждала під впливом певних обставин, люди, приналежні до однієї верстви населення у становому, а потім і класовому суспільстві, окреслювали загальний для власної верстви ідеал розвитку, що в суспільній рекомбінації приводив до утворення ідеологій. Приклад становлення анархічних та комуністичних ідей на певному етапі розвитку суспільства яскраво ілюструє функціональність описаного процесу пошуку сенсу суспільного розвитку через призму утворення ідеологій, як колективного сенсу існування.

Джерела та література

1. Лісовий, В. Ідеологія. *Філософський енциклопедичний словник* / ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. С. 234–235.
2. Маркс, К. Критика готської програми. *Политиздат*, 1981.
3. Неттлау, М. Очерки по истории анархических идей. URL: <https://avtonom.org/old/lib/theory/nettlau/history.html> (Last accessed: 28.03.2021).
4. Энгельс, Ф. Принципы коммунизма. URL: <https://avtonom.org/old/lib/theory/marx-engels/com-principles.html> (Last accessed: 28.03.2021).
5. Philp M. William Godwin. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/godwin/> (Last accessed: 28.03.2021).
6. Slevin C. Anarchism. The Concise Oxford Dictionary of Politics. L. McLean and A. McMillan.

Сидорчук Дарія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРОБЛЕМИ СВОБОДИ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Анотація. Робота присвячена актуальному питанню визначення свободи та моральної відповідальності людини. Розкрито проблему вибору людини та впливу суспільства з позиції визнання чи невизнання існування свободи волі.

Ключові слова: свобода, відповідальність, суспільство.

Abstract. The work is devoted to the topical issue of determining the freedom and moral responsibility of man. The problem of human choice and the influence of society from the standpoint of recognition or non-recognition of the existence of free will is revealed.

Keywords: freedom, responsibility, society.

Враховуючи потреби та думки оточення, людина не завжди має можливість проявити себе, адже інтереси суспільства не повністю відповідають її власним бажанням. У такому разі людина часто вимушена іти на вчинки, які